

Dvajset najbolj poznanih slovenskih pregovorov in sorodnih paremioloških izrazov: podatki v paremiološkem slovarju SPP in zbirki Pregovori 1.1

The twenty best-known Slovenian proverbs and related paremiological expressions: Data in the SPP paremiological dictionary and the Proverbs 1.1 collection

V članku predstavljamo vrh slovenskega paremiološkega minimuma – prvih 20 paremij glede na poznavanje med 527 govorce slovenskega jezika. Vsaka od dvajsetih paremij je predstavljena s svojimi variantami v sodobni slovenščini, ki so bile potrjene v jezikovnem korpusu metaFida (približno 4,7 milijarde besed). Veliko število potrjenih variant v sodobni slovenščini primerjamo s stanjem v virih paremiološke zbirke Pregovori, ki vsebuje 37.390 zapisov slovenskih pregovorov in predstavlja hibridni medij med paremiološko zbirko in jezikovnim korpusom. Članek ponuja pilotni poskus paremiološke lematizacije zbirke, ki se zdi ključna, a precej zahtevna naloga v prihodnosti.

• **Ključne besede:** paremiologija, paremija, pregovor, paremiološki minimum, jezikovni korpus, paremiološka lema

In this article, we present the top of the Slovenian paremiological minimum – the first 20 paremias in terms of familiarity among 527 speakers of the Slovenian language. Each of the 20 paremias is presented with its variants in the modern Slovenian language, which have been confirmed in the metaFida language corpus (around 4.7 billion words). We compare the large number of confirmed variants in the modern Slovenian language with the situation in the sources of the Pregovori paremiological collection, which contains 37,390 records of Slovenian proverbs and represents a hybrid medium between a paremiological collection and a language corpus. The article offers a pilot attempt at a paremiological lemmatization of the collection, which seems to be a key, but rather demanding task in the future.

• **Keywords:** paremiology, paremia, proverb, paremiological minimum, linguistic corpus, paremiological lemma

1 Dvajset najbolj poznanih pregovorov in sorodnih paremij (vrh paremiološkega minimuma)

Idejo določanja paremiološkega minimuma – jedra najbolj poznanih pregovorov in sorodnih paremij v določenem jeziku – je predstavil Permjakov (1988: 150–151), ki je prvi skupini anketirancev prikazal seznam 1491 ruskih pregovorov z navodilom, naj izločijo neznane, drugi skupini (sto anketirancev) pa dal za nalogo, da dopolni manjkajočo (drugo) polovico pregovorov, ki so ostali na seznamu. Permjakov je s tem določil seznam 538 paremij, ki so bile znane več kot 90 % anketirancev, kot paremiološki minimum pa v objavah predstavil bodisi 500 bodisi 300 najbolj poznanih izrazov v ruščini. Od takrat pojem paremiološkega minimuma predstavlja enega izmed osrednjih

paremioloških konceptov, njegova določitev pa ena izmed pomembnejših nalog za paremiologijo posameznega jezika (Đurčo 2014: 200–201). Slovenski paremiološki minimum je bil uporabljen za izdelavo frazeodidaktičnega in paremididaktičnega razdelka Frida učnega e-okolja *Slovenščina na dlani* (Ulčnik, Meterc, Jesenšek 2021) ter ob izbiranju in slovaropisni obravnavi iztočnic za *Slovar pregovorov in sorodnih paremioloških izrazov* (v nadaljevanju: SPP) (Meterc 2019), hrvaški minimum (Varga 2022) pa na primer za zasnovo paremiološkega spletnega tezavra.

V anketni raziskavi za določitev slovenskega paremiološkega minimuma smo anketirancem prikazali 918 paremij v celoti po metodi, ki jo je uporabil tudi Đurčo (2002) za slovaški minimum. Anketiranci so odgovarjali ali izraz 1. poznajo in uporabljajo; 2. poznajo, ampak ne uporabljajo; 3. ne poznajo, a razumejo ali 4. ne poznajo in ne razumejo. Imeli so možnost navesti drugačno obliko paremije od prikazane, s katero smo zbrali precej podatkov o variantah (Meterc 2019: 42). Teoretična in metodološka zasnova slovenskega paremiološkega minimuma sta bili podrobno predstavljene v doktorski disertaciji (Meterc 2014) in iz nje izhajajoči monografiji (Meterc 2017), paremiološki minimum v celoti (300 paremij, urejenih glede na poznanost med 316 govorce) pa je bil vključen kot priloga k doktorski disertaciji. V njem so paremije, ki so bile v anketi poznane od 79,7 % do 99,7 % anketirancev (Meterc 2017: 68). V monografiji (Meterc 2017: 237–250) je objavljen v celoti samo paremiološki optimum, v katerem so izrazi razporejeni z upoštevanjem poznanosti (po anketi) in pogostnosti v jezikovnem korpusu.

Posodobljen vrh slovenskega paremiološkega minimuma (prvih 20 pregovorov in sorodnih paremij po poznanosti – primere od (1) do vključno (20)) navajamo z upoštevanjem odgovorov 527 anketirancev. Navajamo jih v najpogostejši obliki glede na korpus metaFida v1.0 in opremljene z odstotki poznanosti ter pomenskimi razlagami (iz SPP):¹

(1) *Kar lahko storiš danes, ne odlašaj na jutri.* 99,2 %

‘izraža, da je treba delo opraviti takoj, ko je to mogoče; izraža spodbudo, da se kaj opravi prej, čeprav bi bilo to mogoče opraviti tudi kasneje’;

(2) *Kdor išče, ta najde.* 99,1 %

‘izraža, da je potrpežljivost ob iskanju česa na koncu poplačana; izraža spodbudo k vztrajnosti ob iskanju’;

(3) *Jabolko ne pade daleč od drevesa.* 98,9 %

‘izraža, da je otrok po kakšni lastnosti, zanimanju, nadarjenosti podoben svojim staršem ali enemu izmed njih’;

(4) *Skozi eno uho noter, skozi drugo ven.* 98,8 %

‘opisuje situacijo, ko kdo kaj navadno namenoma popolnoma presliši, ignorira, ne nameni pozornosti čemu’;

¹ V SPP so bile do decembra 2023 vključene vse paremije s tega seznama razen *Enkrat ni nobenkrat*, ki je bila v slovarski bazi pripravljena za objavo v letu 2024.

(5) *Ljubo doma, kdor ga ima.* 98,7 %

'izraža, da je dom cenjena vrednota; opisuje situacijo, ko je kdo močno navezan na dom, zadovoljen, da je lahko doma';

(6) *Lepa beseda lepo mesto najde.* 98,7 %

'izraža, da prijazno sporazumevanje naleti na enak odziv, ima ugodne učinke';

(7) *Kar se Janezek nauči, to Janez zna.* 98,7 %

'izraža, da so za delovanje v odrasli dobi odločilni vplivi, znanje, izkušnje iz mladosti, otroštva';

(8) *Klin se s klinom izbija.* 98,7 %

'izraža, da je proti čemu najbolje uporabiti enako ali podobno sredstvo; izraža, da je slabo počutje po alkoholu najbolje odpraviti s ponovnim pitjem alkohola';

(9) *Počasi se daleč pride.* 98,6 %

'izraža opozorilo, da se je treba česa lotiti preudarno, vztrajno, počasi; izraža, da se počasnost in vztrajnost obrestujeta';

(10) *Vsi za enega, eden za vse.* 98,5 %

'izraža poziv k solidarnosti, vzajemni pomoči';

(11) *Iz te moke ne bo kruha.* 98,5 %

'opisuje situacijo, v kateri se zdi, da se želja, napoved ne bo uresničila, da prizadevanje ne bo uspešno';

(12) *Kdor se zadnji smeje, se najslajše smeje.* 98,5 %

'izraža, da je bistveno, da se kaj ugodno konča, zaključi, zlasti če je kdo deležen nasprotovanja, škodoželjnosti, posmehljivosti; izraža, da kdo verjame v uspeh, zmago, čeprav trenutne okoliščine temu niso naklonjene';

(13) *Kjer se prepirata dva, tretji dobiček ima.* 98,5 %

'izraža, da se ob sporu dveh strani okoristi kdo tretji';

(14) *Več glav več ve.* 98,5 %

'izraža, da je s sodelovanjem kaj lažje opraviti, doseči, spoznati';

(15) *Zarečenega kruha se največ poje.* 98,5 %

'opisuje situacijo, ko kdo deluje v nasprotju z lastno izjavo, obljubo, zagotovitvilo; izraža, da je težko predvideti, da kdo česa ne bi storil, počel';

(16) *Enkrat ni nobenkrat.* 98,4 %

'izraža, da enkratni pojav česa ne zadošča';

(17) *Po toči zvoniti je prepozno.* 98,4 %

'izraža, da ni smiselno pritoževati se, iskati rešitev po neželjenem dogodku, izpostavljati kaj, kar se je že zgodilo';

(18) *Kdor drugemu jamo koplje, sam vanjo pade.* 98,3 %

'izraža, da je kdo zaradi svojega škodljivega, spornega delovanja prej ali slej ustrezno kaznovan, mora zanj odgovarjati; opisuje situacijo, ko koga doleti to, kar je skušal zlega storiti drugemu';

(19) *Pes, ki laja, ne grize.* 98,3 %

'izraža, da kdo ni tako težaven, grozeč, nevaren kot se zdi; opisuje situacijo, ko kdo hoče napraviti o sebi vtis, ki ne ustreza dejanskosti';

(20) *Kdor čaka, dočaka.* 98,3 %

‘izraža, da je potrpežljivost ob čakanju na kaj na koncu poplačana; izraža spodbudo k vztrajnosti ob čakanju’.

Med navedenimi izrazi je sedemnajst pregovorov, dva reka (primera (4) in (11)) in frazeologizirani slogan (primer (10)). Slogan je sicer »netradicionalen izraz, ustvarjen za promocijo izdelka ali ideje« (Norrick 2014: 8), v paremiološki slovar pa so uvrščeni taki, ki so se začeli uporabljati izven izvornega konteksta (so se frazeologizirali). Tak je slogan *Vsi za enega, eden za vse*, v slovarju SPP pa še na primer *Važno je sodelovati, ne zmagati*, ki je po izvoru slogan olimpijskih iger. Za razlikovanje med pregovorom in rekom uporabljamo Mlackova (1983: 131) merila, po katerih je pregovor enota z zaključenim (pogosto moralističnim) sporočilom, rek pa izraz, ki opisuje določeno vrsto situacije.

2 Vira za vpogled v paremiološko dediščino in sodobno stanje: paremiološki slovar SPP in zbirka (korpus) Pregovori 1.1

Zbirka Pregovori 1.1 vključuje 37390 zapisov slovenskih pregovorov in je nastajala več kot petdeset let na Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU (Babič 2022; Babič, Erjavec 2022). Viri te zbirke obsegajo tiskane knjige, časopise, koledarje, gradivo zbirateljskih akcij v revijah, terenska dela, osebne zapiske itd. V svetovnem merilu gre za edinstven primer paremiološke zbirke, ki je urejena kot jezikovni korpus. Z lematizacijo leksikalnih sestavin pregovorov omogoča najrazličnejše iskalne možnosti – nekaj izmed njih bomo prikazali v nadaljevanju. Poleg ostalih potencialov te zbirke raziskovalni izziv predstavlja natančno skupinjenje zapisov istega pregovora in možnost avtomatičnega prikaza teh zapisov pod dogovorjeno osnovno obliko pregovora (paremiološko lemo). Z drugimi besedami bi to, kar na primeru 20 pregovorov pilotno prikazujemo v tem članku, lahko označili kot paremiološko lematizacijo.

Slovar pregovorov in sorodnih paremioloških izrazov (SPP) je prvi specializirani paremiološki slovar za slovenščino, ki prikazuje pregovore in izraze pregovorom sorodnih (paremioloških) žanrov kot samostojne iztočnice. Je rastoči slovar: od leta 2020 je prirastek slovarja (približno 130 iztočnic) vsako leto objavljen na portalu Fran.si. Od decembra 2023 obsega 520 iztočnic. Vsaka iztočnica je predstavljena z osnovno slovarsko obliko izraza, ki je v rabi najbolj pogosta, tipom izraza (paremiološkim žanrom), v sodobnem gradivu izpričanimi variantami, pomensko razlago in enim ali več zgledi rabe iz sodobnih besedil. Slovarski sestavek prikazuje tudi z iztočnico pomensko povezane izraze, če so ti v slovarju že predstavljeni. Med iztočnicami prevladujejo pregovori, v slovar pa so vključeni tudi vremenski pregovori, reki, verovanja, slogani, antipregovori, velerizmi, nekonvencionalne replike in drugi paremiološki žanri. Slovar pregovorov in sorodnih paremioloških izrazov nastaja s

pomočjo analize jezikovnih korpusov slovenščine, ki vključujejo obsežno število različnih besedil sodobne slovenščine od 90. let prejšnjega stoletja dalje. Za analizo uporabljamo zbirni korpus metaFida v1.0, ki združuje več kot 30 različnih jezikovnih korpusov, v katere je skupno vključenih okoli 4,7 milijarde besed. V analizo so tako na primer vključena novinarska besedila, leposlovje, besedila spletnih objav (tudi z družabnih omrežij in forumov), besedila akademskih zaključnih del in prepisi poslanskih govorov. S korpusno analizo je za vsak v slovarju predstavljen izraz potrjena ustaljenost rabe v sodobni pisni slovenščini.

3 Korpusno iskanje 20 najbolj poznanih paremij in njihovih variant v zbirki Pregovori 1.1 – primer pregovora *Jabolko ne pade daleč od drevesa*

Slovenski jezikovni korpusi sodobnih besedil omogočajo natančne oblikovne in pomske sinhrone analize slovenskih frazemov in paremij (Meterc 2017, 2019; Kržišnik 2022: 303), ki še pred nekaj desetletji niso bile metodološko dosegljive, poleg tega pa se s korpusi in digitalizacijo večajo možnosti za historično obravnavo frazemov in paremij (Trivunović 2019: 58). Za korpusno iskanje 20 pregovorov uporabljamo medsebojno dopolnjujoče se nabore iskalnih pogojev, da bi zajeli kar se da široko paleto možnih variant (sestavinskih, oblikoslovnih, skladijskih in drugih). Podobne postopke uporabljamo pri preverjanju ustaljenosti oblik za SPP in eSSKJ (Slovar slovenskega knjižnega jezika, tretja izdaja) (Meterc 2019: 37–38).

Pregovor (3) *Jabolko ne pade daleč od drevesa* lahko v korpusu *Pregovori* iščemo z enostavnim iskanjem npr. po sestavini *jabolko* ali pa po zvezi *jabolko ne pade*. Z iskanjem zveze *jabolko ne pade* najdemo naslednje oblike tega pregovora (vsaka oblika se je pojavila le enkrat):

- (21) *Jabolko ne pade daleč od drevesa.*
- (22) *Jabolko ne pade daleč od debla.*
- (23) *Jabolko ne pade daleč od jablane.*
- (24) *Jabolko ne pade daleč proč od jablane.*
- (25) *Jabolko ne pade dalječ od drevesa.*
- (26) *Jabolko ne pade daleč od debla, le potoči se.*
- (27) *Jabolko ne pade daleč od drevesa, le potoči se včasih.*
- (28) *Jabolko ne pade daleč od drevesa, le potoči se.*
- (29) *Jabolko ne pade daleč od drevesa, samo potoči se.*
- (30) *Jabolko ne pade daleč od jablane, le potoči se včasih.*

Domnevamo, da gre pri zadnjih petih oblikah s podaljšavo pregovora za tako imenovano razširitev (Permajakov 1970: 125), ki pomena celote pregovora ne spremeni in jo zato uvrstimo med variante – v primeru spremembe pomena pregovora kot npr.

- (31) *Dober glas gre v deveto vas, slab pa še dlje),*

bi šlo za dopolnitev in s tem nastanek novega paremiološkega izraza. Najdeno razširitev lahko primerjamo s slovaško (prav tako zastarelo) varianto

(32) *Jabolko nepada d'aleko od stromu, a keď aj padne, vždy sa stopkou ku pňu obracia* (dobesedni prevod: Jabolko ne pada daleč od drevesa, če pa že pade, se vedno s pecljem obrača k drevesu).

Tudi ta razširitev prinaša le dodatno podkrepitev istega sporočila.

Bolj natančno je korpusno iskanje pregovorov s pomočjo iskalnega jezika CQL. Predvidevati moramo, da pregovor lahko obstaja tudi v variantah z drugačnimi leksikalnimi sestavinami. Najbolje je, da izbiramo različne dvojice sestavin in se odločimo, koliko prostih mest naj iskalni pogoj omogoči med sestavinama. Če si izberemo iskalni pogoj s sestavinama *jabolko* in *drevo*, ter med njima omogočimo osem možnih prostih mest ([lemma= »jabolko«][0,8]{lemma=«drevo«}), v korpusu *Pregovori* najdemo naslednje oblike (podčrtane so oblike, ki smo jih našli tudi s prejšnjim iskalnim pogojem):

(33) *Jabelko ne pade daleč od drevesa.*

(34) *Jabelko ne pade deleč od drevesa.*

(35) *Jabelko nikoli daleč ne pade od drevesa.*

(36) *Jabolko ne pada dalječ od drevesa.*

(37) *Jabolko ne pade daleč od drevesa, le potoči se včasih.*

(38) *Jabolko ne pade daleč od drevesa, le potoči se.*

(39) *Jabolko ne pade daleč od drevesa, samo potoči se.*

(40) *Jabolko ne pade daleč od drevesa.*

(41) *Jabolko ne pade dalječ od drevesa.*

Poleg sestavinskih (trikrat namesto samostalnika *jabolko*, trikrat namesto prislova *daleč* in enkrat namesto glagola *pasti*) smo našli tudi skladenjsko varianto (primer s sestavino *nikoli*). S tem iskalnim pogojem najdemo sicer še drug pregovor:

(42) *Zrelo jabelko pade samo z drevesa.*

Če uporabimo iskalni pogoj s sestavinama *pasti* in *daleč* in med njima prav tako omogočimo osem prostih mest, najdemo delno drugačen nabor oblik pregovora, saj ta iskalni pogoj zajame tudi oblike s sestavinami *japk*, *jaboko*, *jabuka*, *drieva*, *iver* in *deblo* ter skladenjsko variantnost. Vendar ta iskalni pogoj ne prikaže oblik s sestavino *dalječ*. Za prikaz oblik v nadaljevanju članka je tako smiselno uporabiti tudi iskalne pogoje z drugačnimi kombinacijami polnopomenskih sestavin (npr. *jabolko* in *pasti*).

Posebej zanimiva je oblika

(43) *Štopl ne pade daleč od flaše,*

ki jo najdemo z iskalnim pogojem s sestavinama *pasti* in *daleč*. Zgolj iz zapisa v zbirki ne moremo vedeti, ali je delovala kot varianta pregovora ali (kar se zdi verjetneje) že kot nova paremija: bodisi je šlo za pregovor (s sporočilom, povezanim z alkoholom in dedovanjem nagnjenosti k popivanju) bodisi antipregovor, ki je služil zgolj kot parodija izhodiščnega; tudi v tem primeru pa bi nas zanimalo, ali je šlo za priložnostno prenovitev ali za ustaljen antipregovor. Obliko bi bilo treba najti s sobesedilom, kar bo morda v prihodnosti omogočil kateri izmed historičnih korpusov.

Pozorni moramo biti ne le na ločevanje med (očitnimi in potencialnimi) antipregovori in njihovimi izhodiščnimi pregovori, temveč tudi na pregovore z enakim tematsko-konstruktivnim vzorcem a drugačnim sporočilom. Pregovor (9) *Počasi se daleč pride* si tak vzorec deli še z naslednjimi pregovori:

(44) *Kdor gre s pametjo po svetu, daleč pride.*

(45) *S poštenjem se daleč pride.*

(46) *Po vprašanju se daleč pride.*

(47) *Pravični človek daleč pride ali se ne sme nikjer dolgo muditi.*

(48) *Blj, kakor je človek premišljen, blj daleč pride.*

(49) *Z lažjo se ne pride daleč.*

(50) *Učen medved v gozdu ne pride daleč.*

Primeri od (44) do (50) kažejo tudi na pestrost udejanjanja vzorca in vprašanje razlikovanja med splošnejšim vzorcem (*X (se) daleč pride*) in podvzorcem (npr. *Z X (pozitivna osebna lastnost) se daleč pride* v primeru (45) in vzorec z zanikanjem *Z X (negativna osebna lastnost) se ne pride daleč* v primeru (49)). V primeru (44) je tematsko-konstruktivski vzorec *X daleč pride* združen s splošnejšim konstruktivnim vzorcem *Kdor X, Y*, v primeru (48) pa s konstruktivnim vzorcem *Bolj kot/kakor X, bolj Y*.

4 Analiza oblik paremij v zbirki Pregovori 1.1 in paremiološkem slovarju SPP

Na začetku navajamo osnovno slovarsko obliko iz paremiološkega slovarja SPP. Variante iz slovarja in oblike, najdene v zbirki Pregovori 1.1, so razvrščene po abecedi. Oblike, ki smo jih našli v zbirki Pregovori 1.1 in so obenem potrjene v sodobni rabi ter vključene v paremiološki slovar (skupno presečišče), smo podčrtali. Pri oblikah, ki se v zbirki pojavijo več kot enkrat, število pojavitev navajamo v oklepaju:

(51) *Kar lahko storiš danes, ne odlašaj na jutri.*

- ♦ Variante iz slovarja SPP:

Kar danes lahko storiš, ne odlašaj na jutri. *Kar lahko danes narediš, ne odlašaj na jutri. Kar lahko danes storiš, ne odlašaj na jutri. Kar lahko narediš danes, ne odlagaj na jutri. Kar lahko narediš danes, ne odlašaj na jutri. Kar lahko storiš danes, ne odlagaj na jutri. Kar lahko storiš danes, ne odlašaj do jutri. Kar lahko storiš danes, ne odlašaj za jutri. Kar lahko storiš danes, ne prelagaj na jutri. Ne odlagaj na jutri, kar lahko narediš danes. Ne odlagaj na jutri, kar lahko storiš danes. Ne odlašaj na jutri, kar lahko narediš danes. Ne odlašaj na jutri, kar lahko storiš danes. Ne prelagaj na jutri, kar lahko storiš danes.*

- ♦ Oblike, najdene v zbirki Pregovori:

Dela, ki ga danes lahko storiš, ne odlašaj na jutri. Kar danes lahko storiš, ne odlašaj do jutri. Kar danes lahko storiš, ne odlašaj na jutri. (2) Kar danes zamoreš, ne odlagaj na jutro. Kar imaš storiti danes, ne odlašaj na jutri. Kar lahko danes postoriš, na jutri ne čakaj, kar svet stoji, se zavrtel nikoli ni nazaj. Kar lahko danes storiš, ne odlagaj na jutro. Kar lahko

narediš danes, ne odlašaj na jutri. Kar lahko narediš danes, ne odlašaj za jutri. Kar lahko postoriš danes, ne odlašaj na jutri. Kar lahko storiš danes, ne prelagaj na jutri. Kar moraš danes storiti, ne odlagaj na jutri. Kar moreš storiti danes, ne odlašaj do jutri. Kar moreš storiti danes, ne odlašaj na jutri. Le danes si pomagaj, na jutri ne odlagaj, ne veš če doživiš, kar danes zamudiš. Ne odlašaj do jutri, kar danas sturiti samoreš. Ne odlašaj nič za juter, kar zamoreš danas storiti.

(52) Kdor išče, ta najde.

Variante iz slovarja SPP:

Kdor išče, najde. Kdor išče, ta tudi najde. Kdor išče, tudi najde.

- ♦ Oblike, najdene v zbirki Pregovori:

Kdor išče, najde. Kdor išče, ta najde, kdor trka, se mu odpre, kdor prosi dobi. Kdor išče, ta najde, kdor trka, temu odpro. Kdor išče, ta najde. Kdor išče, vedno najde.

(53) Jabolko ne pade daleč od drevesa.

Variante iz slovarja SPP:

Jabolko ne pada daleč od drevesa. Jabolko ne pade daleč od debla. Jabolko ne pade daleč od jablane. Sadež ne pade daleč od drevesa.

- ♦ Oblike, najdene v zbirki Pregovori:

Iver ne pade daleč od debla. Jabelko daleč od debla ne pade. Jabelko namreč daleč od debla ne pade. Jabelko ne pade daleč od drevesa. Jabelko ne pade daleko od jablane. Jabelko ne pade deleč od drevesa. Jabelko ne rado daleč od jablana pade. Jabelko nikoli daleč ne pade od drevesa. Jabolko ne pada dalječ od drevesa. Jabolko ne pade daleč od debla, le potoči se. Jabolko ne pade daleč od debla. Jabolko ne pade daleč od drevesa, le potoči se včasih. Jabolko ne pade daleč od drevesa, le potoči se. Jabolko ne pade daleč od drevesa, samo potoči se. Jabolko ne pade daleč od drevesa. Jabolko ne pade daleč od jablane, le potoči se včasih. Jabolko ne pade daleč od jablane. Jabolko ne pade daleč proč od jablane. Jabolko ne pade dalječ od drevesa. Jabolko ne spadne deleč od drejva. Jabuk na pade del'č ad dr'vesa. Jabuka ne pade deleč od debla. Jabuka ne pade deleko ud debla. Japk ne pade daleč od drevesa. Sad ne pade daleč od drevesa. Sadež ne pade daleč od drevesa. Sat ne pade daleč uad drieva. Štopl ne pade daleč od flaše. Vsaka jabolka padejo blizu stebila. Vsaka jabuka pade blizu stebila. Vsako jabolko pade blizu stebila.

(54) *Skozi eno uho noter, skozi drugo ven.*

- ♦ Variante iz slovarja SPP:

Pri enem ušesu noter, pri drugem pa ven. Pri enem ušesu noter, pri drugem ven. Pri enem ušesu noter in pri drugem ven. Skozi eno uho noter, skozi drugo pa ven. Skozi eno uho noter in skozi drugo ven.

- ♦ Oblike, najdene v zbirki Pregovori:

Skuzi enu uhu noter skuzi ta drugu vun.

(55) Ljubo doma, kdor ga ima.

- ♦ Variante iz slovarja SPP:

Lepo je doma, kdor ga ima. Ljubo doma, kdor ga ima; kdor ga nima, pa za njim kima. Ljubo doma.

- ♦ Oblike, najdene v zbirki Pregovori:

Blagor doma, kdor ga ima. (2) Dobro doma, kdor ga ima. Lepo je doma, kdor ga ima. Ljub je dom, kdor ga ima, kdor ga nima, za njim kima. Ljubo doma, kdor ga ima. (2) Ljubo doma, kdor ga ima, kdor ga nima, pa za njim kima. Ljubo doma, kdor ga ima, kdor ga nima, pa za njim naj kima. Ljubo doma, kdor ga ima; kdor ga nima, za njim kima. Ljubo doma, kdor ga ima; kdor ga pa nima, pa za njim kima. Ljubo doma, kdor ga pozna. Ljubo doma, kdor ga prav ravna. Ljubo je doma, kdor ga ima. Zlato doma, kdor ga ima.

(56) Lepa beseda lepo mesto najde.

- ♦ Variante iz slovarja SPP:

Dobra beseda dobro mesto najde. Dobra beseda vedno dobro mesto najde. Dobra beseda vedno mesto najde. Lepa beseda pravo mesto najde. Lepa beseda svoje mesto najde. Lepa beseda vedno lepo mesto najde. Lepa beseda vedno pravo mesto najde. Prava beseda mesto najde. Prava beseda pravo mesto najde. Prava beseda vedno pravo mesto najde. Prijazna beseda lepo mesto najde. Prijazna beseda vedno lepo mesto najde. Prijazna beseda vedno pravo mesto najde.

- ♦ Oblike, najdene v zbirki Pregovori:

Dobra beseda – dobro mesto najde. Dobra beseda lepo mesto najde. Dobra beseda vselej dobro mesto najde. Lepa beseda dobro mesto najde. Lepa beseda lep prostor najde. Lepa beseda lepo mesto najde. (2) Lepa beseda najde lepo mesto. (2) Lepa beseda vedno lepo mesto najde. Lepa beseda vselej lepo mesto najde. Liepa beseda lepo mesto najde. Prijazna beseda vedno lepo mesto najde.

(57) Kar se Janezek nauči, to Janez zna.

- ♦ Variante iz slovarja SPP:

Česar se Janezek nauči, to Janez zna. Česar se Janezek nauči, to Janezek zna. Kar se Janezek nauči, Janez zna. Kar se Janezek nauči, to Janezek zna. Kar se Janezek nauči, to Janez ve. Kar se Janezek nauči, to zna.

- ♦ Oblike, najdene v zbirki Pregovori:

Česar se Janezek nauči, bo tudi Janže znal. Česar se Janezek nauči, to Janez zna. Ka se Janček navči, to Janez zna. Kar Anžik se navučil, tudi Anže bo znou. Kar s' Jan'z'k nauči, Jan'z zna. Kar se Janezek nauči, bo Janez znal. Kar se Janezek nauči, Janez zna. (2) Kar se Janezek nauči, to Janez zna. Kar se Janezek nauči, tue Janez zna. Kar se je Janezek učil, to Janez zna. Kar se pa fantič nauči, tudi starček zna. Zde, kar Anžik se navučil, tudi Anže bo znou, inu kar Anžik se ne ahta navučiti, Anže ne bo znou.

(58) Klin se s klinom izbija.

- ♦ Variante iz slovarja SPP:

Klin se izbija s klinom. Klin se s klinom izbije. Klin se s klinom zbija. Klin se s klinom zbije. Klin se zbija s klinom. Klin s klinom.

- ♦ Oblike, najdene v zbirki Pregovori:

Klin je treba izbijati s klinom. Klin klin izbije, sekira pa oba. Klin s klinom izbij! Klin s klinom! Klin s klinom, skrb s skrbjo izbiti. Klin s klinom, vino z vinom. Klin se s klinom zbija,

vino z vinom. Klin se s klinom zbije in še naprej se pije. Klin se s klinom zbije. Klin s'klinam izbijati, vino s'vinam, pijanost s'vinam pregnati.

(59) Počasi se daleč pride.

- ♦ Variante iz slovarja SPP:

Korak za korakom se daleč pride. Počasi se najdlje pride. Počasi se pride daleč. Počasi se zelo daleč pride. S počasnimi koraki se daleč pride. Tudi počasi se daleč pride. Tudi počasi se pride daleč. Tudi z majhnimi koraki se daleč pride. Tudi z malimi koraki se daleč pride. Z majhnimi koraki se daleč pride. Z malimi koraki se daleč pride. Z vztrajnostjo se daleč pride.

- ♦ Oblike, najdene v zbirki Pregovori:

Kdor počasi hodi, daleč pride. Po časi se pride daleč. Po času se daleč pride. Po kapljicah se daleč pride. Počas se daleč pride. Počasi se daleč pride in pripelja.

Počasi se daleč pride. Počasi se tudi daleč pride. Pomalen se daleč pride. Tudi peš se daleč pride. Tudi počasi se daleč pride.

(60) Vsi za enega, eden za vse.

- ♦ Variante iz slovarja SPP:

Eden za vse, vsi za enega. Eden za vse in vsi za enega. Vsi za enega. Vsi za enega in eden za vse.

- ♦ Oblike, najdene v zbirki Pregovori:

Vsi za enega, eden za vse.

(61) *Iz te moke ne bo kruha.*

- ♦ Variante iz slovarja SPP:

Iz te moke kruha ne bo. Iz te moke ne bo veliko kruha. Ne bo kruha iz te moke.

- ♦ Oblike, najdene v zbirki Pregovori:

Iz te moke ni kruha. Iz tiste moke ne bo kruha.

(62) Kdor se zadnji smeje, se najslajše smeje.

- ♦ Variante iz slovarja SPP:

Kdor se zadnji smeje, se najbolj sladko smeje. Kdor se zadnji smeje, se najslajše. Kdor se zadnji smeje, se smeje najslajše. Kdor se zadnji smeji, se najslajše smeji.

- ♦ Oblike, najdene v zbirki Pregovori:

Kateri se smeje zadnji, se smeje najslajše. Kateri se smeje zadnji, se smeje najslajše. Kateri se smeje zadnji, se smeje najslajše. Kdor se zadnji smeje, se najdlje smeje. Kdor se zadnji smeje, se najlepše smeje. Kdor se zadnji smeje, se najslajše smeje. Najbolj se smeje, kdor se zadnji smeje. Najbolje se smeje, kdor se smeje zadnji.

(63) Kjer se prepirata dva, tretji dobiček ima.

- ♦ Variante iz slovarja SPP:

Kadar se prepirata dva, tretji dobiček ima. Kjer se borita dva, tretji dobiček ima. Kjer se kregata dva, tretji dobiček ima. Kjer se prerekata dva, tretji dobiček ima. Kjer se tepeta dva, tretji dobiček ima. Tam, kjer se prepirata dva, tretji dobiček ima.

- ♦ Oblike, najdene v zbirki Pregovori:

Če se koljeta dva, tretji dobiček ima. Če se pravdata dva, tretji dobiček ima. Čer se pr'perata dva, ta tretje pr'fit 'ma. Kad se skaradu dva, tretji dobiček jima. Kder se prepirata dva, tretji

dobiček ima. Kjer dva prepir mori, se tretji veseli. Kjer koli pričkata se dva, kra, kra, dobička tretji tam ima, kra, kra. Kjer se dva tepeta, tretji klobuke pobira. Kjer se jih več prepira, ima vedno eden dobiček. Kjer se kregata dva, tretji dobiček ima. Kjer se prepirata dva, tam tretji dobiček ima. Kjer se prepirata dva, tretji dobiček ima. Kjer se prepirata dva, tretji se smeje. Kjer se prepirata dve, tretja dobiček ima. Kjer se pretepatata dva, tretji dobiček ima. Kjer se tepeta dva, tretji dobiček ima. Kjer si skačeta dva v lase, se tretji veseli.

Si skočita dva v lase, se tretji veseli.

(64) Več glav več ve.

- ♦ Variante iz slovarja SPP:

Več ljudi več ve.

- ♦ Oblike, najdene v zbirki Pregovori:

Več glav več ve. (2) Več glav več zna. Več ljudi več ve. (2) Več ljudi več vidi in več ve. Več ljudi več zna.

(65) Zarečenega kruha se največ poje.

- ♦ Variante iz slovarja SPP:

Zarečenega kruha se poje največ. Zarečenega kruha se poje več kot pečenega. Zarečenega kruha se veliko poje.

- ♦ Oblike, najdene v zbirki Pregovori:

Največja tovarna na svetu peče zarečen kruh. Našpotanega kruha se največ poje. Ne zareci se pa nikar ne, ker zarečenega kruha je več pojedenega kakor zapečenega. Pečenega in zaročenega kruha je naj več usnedenega. Preziranega kruha se največ sne. Sarečen kruh se rad rieže. Saročeniga kruha se dosti poje. Ta zarečenega kruha se največ poje. Tega zarečenga kruha je zmeram več sned'nga, ko tega pečenga. Tega zarečenga kruha je zmeram več sned'nga, ko tega pečenga. Urečenega kruha se dovolj poje. Včasih poješ več kruha zarečenega kot pečenega. Več je bilo zarečenega kakor zapečenega. Več se poje zarečenega kruha ko pa pečenega. Zapečenega in zaročenega kruha je največ snedenega. Zarečen kruh se rad reže. Zarečen kruh se rad rieže. Zarečenega in zapečenega kruha je največ snedenega. Zarečenega kruha je več pojedenega kakor zapečenega. Zarečenega kruha je več pojedenega, kakor pa zapečenega. Zarečenega kruha je zmerom več snedeniga ko pečeniga. Zarečenega kruha poješ več kot pečenega. Zarečenega kruha se človek največ naje. Zarečenega kruha se dosti poje, kaj ga še čaka, nobeden ne ve. Zarečenega kruha se dosti sne. Zarečenega kruha se največ poje. (2) Zarečenega kruha se največ sne. Zarečenega kruha se poje več kot pečenega. Zarečenega kruha se več poje kakor pečenega. Zarečenega kruha se več poje kot zapečenega. Zarečenega kruha se več sne kot zapečenega. Zarečenega kruha se veliko poje. Zarečenega kruha se veliko sne. Zarečenega kruha veliko se sne. Zarečeniga kruha veliko se sne. Zarečenoga kruha se puno poji. Zarečenoga kruha se puno poji.

(66) Enkrat ni nobenkrat.

- ♦ Variante za slovar SPP (objava v 2024): /

- ♦ Oblike, najdene v zbirki Pregovori:

Enkrat ni nobenkrat.

(67) Po toči zvoniti je prepozno.

- ♦ Variante iz slovarja SPP:

Po toči je prepozno zvoniti. Prepozno je zvoniti po toči. Zvoniti po toči je prepozno.

- ♦ Oblike, najdene v zbirki Pregovori:

Ne pomaga zvoniti, ko je toča že pobila. Po toči in nesreči zvoniti je prepozno. Po toči je pozno zvoniti. Po toči je prepozno zvoniti. Po toči je škoda zvoniti. Po toči je zastoj zvoniti. Po toči ni zvonjenja. Po toči zastoj zvoniti. Po toči zastoj zvoniti. Po toči zvoniti in po smrti pokoro delati je prepozno. Po toči zvoniti je prekasno. Po toči zvoniti je prepozno. Po toči zvoniti je zastoj. Prepozno po toči je zvoniti, plat zvona nad pogoriščem biti, grivngo po smrti obuditi.

(68) Kdor drugemu jamo koplje, sam vanjo pade.

- ♦ Variante iz slovarja SPP:

Kdor drugemu jamo koplje, sam noter pade. Kdor drugemu jamo koplje, sam notri pade. Kdor drugemu jamo koplje, sam pade vanjo. Kdor drugemu jamo koplje, sam vanjo pada. Kdor drugemu jamo koplje, sam v njo pade. Kdor drugim jamo koplje, sam pade vanjo. Kdor drugim jamo koplje, sam vanjo pade. Kdor jamo drugemu koplje, sam vanjo pade. Kdor jamo koplje, sam vanjo pade.

- ♦ Oblike, najdene v zbirki Pregovori:

Če drugemu jamo koplješ, sam vanjo padeš. Če koplješ jamu drugemu, sam vanjo padeš. Kdo komi jamo kopa, sam v njo padne. (2) Kdor drugemu jamo koplje, sam vanjo pade. Kdor drugemu jamo kople, sam v njo pade. Kdor drugemu jamo koplje, sam not pade. Kdor drugemu jamo koplje, sam sigurno vanjo pade. Kdor drugemu jamo koplje, sam vanjo pade. Kdor drugemu luknjo koplje, naj sam vanjo pade! Kdor drugim jamo koplje, sam vanjo pade. (2) Kdor drugim jamo koplje, se sam vanjo pogrebne. Kdor drugim jamo koplje, se sam vanjo pogrezne. Kdor drugemu jamo koplje, sam vanjo pade. Kdor komur jamo koplje, sam v njo pade. Kduor drugim jamo koplje, sam vanjo pade. Ker drugemu jamo kopa, sam v njo pade. Ki drugon jamu kopa, sam u nju pade. Meni si kopala jamo, zdaj pa si sama padla vanjo. Nevoščljivost drugim kopa jamo, pa sama u njo pade. Što drugomi jamo kopa, san v-njo spadna. V jamo pade, kdor jo drugemu koplje. V jamo pade, kdor jo drugim koplje.

(69) Pes, ki laja, ne grize.

- ♦ Variante iz slovarja SPP:

Kdor laja, ne grize. Kdor veliko laja, malo grize. Kdor veliko laja, ne grize. Ne boj se psa, ki laja. Pes, ki dosti laja, malo grize. Pes, ki laja, ponavadi ne grize. Pes, ki laje, ne grize. Pes, ki veliko laja, bolj malo grize. Pes, ki veliko laja, malo grize. Pes, ki veliko laja, ne grize. Psi, ki lajajo, ne grizejo. Tisti pes, ki laja, ne grize.

- ♦ Oblike, najdene v zbirki Pregovori:

Boječ pes huje laja kakor grize. Kateri pes veliko laja, malo grize. Kdor veliko laja, malo grize. Ne boj se psa, ki glasno laja. Ne boj se psa, ki laja. Ne čuvaj se psa, ki laja, ampak, ki molči. Pes boječ huje laja, kakor grize. (2) Pes boječ huje laje, nego grize. Pes, ki dosti laja, malo grize. Pes, ki laja, ne grize. (2) Pes, ki laja, ne ugrizne.

Pes, ki laja, ni hud. Pes, ki laja, ni nevaren, ampak tisti, ki tiho pride. Pes, ki laja, ni nevaren, ampak tisti, ki tiho pride. Pes, ki laja, ni nevaren. Pes, ki močno laja, ne grize. Pes, ki veliko laja, malo grize. Pes, ki veliko laja, ne grize. Pes, ki veliko laja, ne ugrizne. Tisti pes, ki veliko laja, slabo ugrizne. Uni pas, ki laja, ne grizne. Uni pas, ki laja, ne grizne. Vsak pes, ki veliko laja, malo ugrizne.

(70) Kdor čaka, dočaka.

- ♦ Variante iz slovarja SPP:

Kdor čaka, tudi dočaka. Kdor čaka, ta dočaka. Kdor čaka, ta tudi dočaka.

- ♦ Oblike, najdene v zbirki Pregovori:

Če čakaš, tudi dočakaš. Kdor čaka, dočaka. (2) Kdor čaka, očaka pričaka. Kdor čaka, pričaka. Kdor čaka, ta dočaka. Kdor čaka, včaka! Kdor počaka, dočaka. Ki čeka, dočeka. Ki čeka, tudi dočeka.

4.1 Kaj smo izločili s seznama najdenih oblik

V zgornjem seznamu nismo prikazovali paremij s podobno zgradbo ter sorodno, vendar spremenjeno frazeološko motivacijo (podobo) in spremenjenim sporočilom:

(71) *Dokler se dva za kravo prepirata, jo tretji smeje odžene.*

(72) *Če se moškemu kaj pove, gre pri enem ušesu noter, pri drugem pa ven; če ženski, gre pri obeh ušesih noter, pri ustih pa ven.*

(73) *Nevoščljivost drugim kopa jamo, pa sama u njo pade.*

Pregovor v primeru (72) je nastal iz reka *Skozi eno uho noter, skozi drugo ven*, tako da je lastnost, ki jo opisuje rek, v pregovoru pripisana moškemu, v karakterizaciji žensk pa je izhodiščni rek modificiran. Pregovor v primeru (73) je nastal z zožitvijo pomena izhodiščnega pregovora.

Med težje razločljivimi zapisi v zbirki je

(74) *Po soncu zvoniti ni prepozno.*

Brez primera rabe v besedilu se lahko le sprašujemo, ali gre za napako, pregovor z drugačnim sporočilom ali morda za antipregovor. Podobno se sprašujemo v primeru oblike

(75) *Več glav več zmešnjav,*

ki je potrjena v dveh virih in je tudi nismo vključili, ker domnevamo, da gre za paremijo z drugačnim sporočilom. Le ob iskanju ene izmed vseh 20 paremij z vrha slovenskega paremiološkega minimuma smo naleteli na očitne primere antipregovorov, ki izhajajo iz pregovora *Kdor drugemu jamo koplje, sam vanjo pade*, saj jih poznamo tudi iz sodobne rabe:

(76) *Kdor drugemu jamo koplje, je svoje sreče kovač.*

(77) *Kdor drugim jamo koplje, je grobar.*

(78) *Kdor drugemu koplje jamo – dela na Žalah.*

Nenavaden je zapis (79) *Kdor drugemu jamo koplje*, ki deluje kot napaka zapisovalca. Pregovor z drugim (a dopolnjujočim) pomenom (78) *Pes, ki ne laja, zobe zasaja* je enkrat v zbirki prisoten z napačnim, nezanimanim zapisom:

(79) *Pes, ki laja, zobe zasaja.*

V zgornjem seznamu nismo prikazali tudi očitnega primera pretvorbe v besednozvezni frazem

(80) *Zvoni po toči.*

4.2 Pestrost oblik, najdenih v zbirki Pregovori 1.1, v primerjavi s pestrostjo variant v sodobni rabi

20 v sodobni slovenščini najbolj poznanih paremij je v korpusu Pregovori predstavljениh z veliko množico oblik. Zanje smo iz slovarja SPP izpisali 134 oblik (vključno z osnovnimi slovarskimi oblikami), kar pomeni v povprečju 6,7 ustaljenih variant na eno paremijo, iz zbirke pa skoraj enkrat več – 249 oblik – 12,4 na eno paremijo. Le v primerih (54), (56), (59), (60) in (61) je število v današnji rabi potrjenih variant višje od števila oblik v zbirki Pregovori 1.1.

V gradivu zbirke Pregovori 1.1 je pestra paleta najrazličnejših tipov variant, npr. sestavinskih, oblikoslovnih in skladijskih. Posebej zanimive so številne podaljšave in krajšave, ki pomena paremij ne spremenijo. Med njimi so take, ki jih poznamo tako v sodobni rabi kot tudi iz virov v zbirki, kot v primeru (55) razširitev *Ljubo doma, kdor ga ima, kdor ga nima, pa za njim kima*. V zbirki najdemo tudi razširitve, ki jih v sodobni rabi nismo potrdili, npr.

Zde, kar Anžik se navuči, tudi Anže bo znou, inu kar Anžik se ne ahta navučiti, Anže ne bo znou, Klin s klinom, skrb s skrbjo izbiti, Klin se s klinom zbija, vino z vinom, Klin se s klinom zbije in še naprej se pije in Jabolko ne pade daleč od debela, le potoči se.

Pestrost variant v korpusu Pregovori smo pričakovali, saj je časovni razpon virov te zbirke izredno širok – od 16. stoletja do leta 2010 – večina pregovorov pa ima tudi v sodobni slovenščini visoko število ustaljenih variant, potrjenih v virih za SPP od začetka 90. let 20. stoletja do danes. Le predstavljamo si lahko, kako pester nabor variant bi bil prikazan v zbirki Pregovori 1.1, če bi za podobne časovne intervale (štiri desetletja) imeli enako izčrpne vire, kot jih imamo z jezikovnimi korpusi za zadnjih 40 let. Samo primer (66) (*Enkrat ni nobenkrat*), poleg te osnovne oblike nima potrjene nobene variante tako v sodobni slovenščini kakor tudi v virih korpusa Pregovori. Po manjšem številu oblik izstopajo reki v primerih (54) in (61) in dve paremiji z enostavnim konstrukcijskim vzorcem *Kdor X, ta Y: Kdor išče, ta najde* (52) in *Kdor čaka, dočaka* (70). Največ oblik (kar 36) smo našli za pregovor *Zarečenega kruha se največ poje* (65).

Število variant v zbirki Pregovori 1.1 je visoko zaradi mnogih narečnih variant, narečnih besedil pa v gradivu korpusov, vključenih v metaFido, praviloma ni. Pestrost oblik v zbirki je celo tolikšna, da se ista oblika v zbirki pojavi največ dvakrat – pa še to se zgodi le v primeru 14 oblik izmed skupno 249. Res je, da bi lahko šteli skupaj še variante, ki se razlikujejo le v narečnih dvojnicah leksemov (npr. *Kduor drugim jamo koplje, sam vanjo pade*). V šestih primerih gre za obliko, ki je v današnji rabi tako pogosta, da je bila določena za glavno slovarsko obliko. Pričakovali bi, da bi se nekatere oblike vendarle pojavile v več zgledih. Samo s pomočjo korpusa Pregovori

ne moremo določiti osnovne oblike paremije, paremiološke leme, sicer pa glede na časovni razpon virov za to zbirko, to tudi ni smiselno. Če bi za potrebe paremiološke lematizacije korpusa v prihodnosti izbirali osnovno obliko, bi jo bilo (tudi zaradi vidika sodobnega uporabnika) bolj smiselno določiti glede na obliko, ki je najbolj reprezentativna v sodobni rabi in to celo v primerih, v katerih se taka oblika v zbirki sploh ne bi pojavila (v primeru 20 analiziranih paremij v tem prispevku bi se to zgodilo dvakrat – v primerih (54) in (61)).

4.3 Prekrivnost oblik iz zbirke Pregovori 1.1 z naborom v današnji rabi potrjenih variant

Oblike, ki so obenem potrjene v zbirki Pregovori 1.1 in v sodobni rabi ter vključene v paremiološki slovar (skupno presečišče), smo podčrtali. Tako smo označili le popolnoma enake oblike, pri čemer je treba upoštevati, da se nekatere razlikujejo le v narečni obliki sestavine ali zgolj zapisu (npr. *dalječ* namesto *daleč*). Med 134 oblikami iz slovarja in 249 iz zbirke Pregovori 1.1 je 40 oblik, ki predstavljajo presečišče, kar pomeni, da je bilo 16 % oblik v zbirki potrjenih v sodobni rabi. V povprečju gre za 2 obliki na paremijo, največ pa za 3 oblike. Izmed 20 paremij je v 16 primerih osnovna slovarska oblika prisotna tudi v zbirki Pregovori 1.1. Samo v primerih (51), (54), (58) in (61) njihova osnovna slovarska oblika ni bila potrjena tudi v zbirki. V primerih (51) in (58) presečišče predstavlja oblika, ki je bila v paremiološki slovar uvrščena kot varianta. Le v primerih (54) in (61), ki ju žanrsko lahko uvrstimo med reke, se nobena oblika iz slovarja ne pojavi tudi v zbirki in obratno.

5 Zaključki

Potrdilo se je pričakovanje, da gre pri 20 najbolj poznanih paremijah v sodobni slovenščini za izraze, ki so v tem jeziku prisotni že dlje časa, so tradicionalni in jih lahko (v veliki večini primerov v več variantah) potrdimo tudi v virih korpusa Pregovori. Ker pa se paremije ves čas spreminjajo, je množica v današnji rabi ustaljenih variant le delno prekrivna z oblikami iz starejših virov, ki so vključeni v zbirko Pregovori 1.1. Le 16 % oblik iz zbirke je ustaljena v sodobni rabi in le nekaj manj kot tretjino (29,8 %) v današnji rabi uveljavljenih variant najdemo tudi v virih zbirke. Presečišče sicer izkazuje določeno mero ohranjanja oblik izrazov v slovenskem paremiološkem fondu, vendar pa predvsem priča o spreminjanju paremiološkega fonda z uveljavljanjem novih oblik paremij, čeprav lahko domnevamo, da so bile nekatere izmed v današnji rabi potrjenih variant prisotne tudi že prej, le da jih viri za zbirko niso uspeli v celoti zajeti. Izrazita kontinuiteta se kaže v osnovnih oblikah paremij (najbolj pogostih v sodobni rabi), saj gre v veliki večini primerov za oblike, ki so bile prisotne že v preteklosti in so tudi izpričane v virih zbirke Pregovori 1.1, kar ni presenetljivo. Presenetljivo pa se nam zdi, da se te osnovne oblike v zbirki Pregovori 1.1 ne pojavljajo z več zgledi iz

različnih zbirk. Tako je le v primeru šestih izmed 20 paremij, pa še tu gre za največ dva navedka v zbirki. Kot smo izpostavili že v komentarju o splošni pestrosti oblik v korpusu Pregovori, je nizka ponovljivost oblik zanimiva lastnost sestave fonda paremij v tem korpusu na splošno.

V članku smo se dotaknili tudi vprašanja skupinjenja različnih oblik istega pregovora v tej obsežni diahroni zbirki oziroma vprašanja paremiološke lematizacije. Hibridni medij paremiološke zbirke v obliki jezikovnega korpusa, ki je trenutno edini takega tipa na svetu, bi lahko v prihodnosti obsegal dva nivoja lematizacije: poleg trenutne leksikalne še paremiološko. Kakšno podobo bi morala posamezna paremiološka lema imeti, je stvar (paremiografske) rešitve oziroma dogovora: pri pregovorih, ki so v rabi prisotni tudi danes, bi bila lahko enaka najbolj pogosti obliki v sodobnih besedilih, za v sodobni rabi nepotrjene oblike pa bi lahko izbrali obliko, ki se pojavi v najmlajšem viru. Drugi del naloge ob paremiološki lematizaciji pa prinaša še obsežnejše delo: vsaka paremiološka lema mora biti povezana z vsako obliko istega pregovora v zbirki. V pričujočem članku nam je verjetno uspelo prikazati večino v zbirki prisotnih oblik posamezne paremije, domnevamo pa, da ne vseh. Težava je v tem, da bi za tako nalogo morali pregledati celotno zbirko »ročno«, saj se oblike z močno sestavinsko in skladenjsko (ter še kakšno) variantnostjo lahko izmaknejo še tako podrobnemu iskanju s kompleksnimi iskalnimi pogoji, posebna težava, ki smo jo prikazali v prispevku, pa je tudi določanje, ali gre zares za paremiološko varianto ali že za nov izraz (npr. nov pregovor, nastal z dopolnitvijo ali pa antipregovor). Namesto ugibanja bo v takih primerih kot v primeru *Štopl ne pade daleč od flaše*, ki smo ga v članku interpretirali kot antipregovor, potrebna potrditev pomena v rabi s sobesedilom – to bo v prihodnosti omogočeno z večanjem historičnih korpusov.

Zahvala

Raziskava je nastala v okviru projekta *Tradicionalne paremiološke enote v dialogu s sodobno rabo* (ARIS: J6-2579) in raziskovalnega programa *Slovenski jezik v sinhronem in diahronem razvoju* (ARIS: P6-0038).

Viri in literatura

- Babič, Saša, 2022: Raziskovanje paremioloških enot in nastajanje znanstvene zbirke pregovorov v okviru Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU. *Slavistična revija*, 70/3, 289–298. DOI: <https://doi.org/10.57589/srl.v70i3.4019>.
- Babič, Saša; idr., 2023, Collection of Slovenian paremiological units Pregovori 1.1, Slovenian language resource repository CLARIN.SI. Na spletu: <http://hdl.handle.net/11356/1853>.
- Babič, Saša; Erjavec, Tomaž, 2022: Izdelava in analiza digitalizirane zbirke paremioloških enot. Izdelava in analiza digitalizirane zbirke paremioloških enot. V: Fišer, Darja; Erjavec, Tomaž (ur.), *Jezikovne tehnologije in digitalna humanistika: zbornik konference = Proceedings*

- of the Conference on Language Technologies and Digital Humanities*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 17–22.
- Đurčo, Peter, 2002: K výskumu súčasnej živej slovenskej paremiológie. V: Mlacek, Jozef (ur.), *Studia academica slovacca 31. Prednášky XXXVIII. letnej školy a kultúry*. Bratislava: Stimul, 51–60.
- Đurčo, Peter, 2014: Empirical Research and Paremiological Minimum. V: Hrisztova-Gotthardt, Hrisztalina; Varga, Melita Aleksa (ur.), *Introduction to Paremiology: A Comprehensive Guide to Proverb Studies*. Varšava, Berlin: De Gruyter Open Ltd, 183–205. DOI: <https://doi.org/10.2478/9783110410167>.
- Kržišnik, Erika, 2022: Paremiološke enote – variante, variacije in novi frazemi. *Slavistična revija* 70/3, 301–314. DOI: <https://doi.org/10.57589/srl.v70i3.4038>.
- Mlacek, Jozef, 1983: Problémy komplexného rozboru prísloví a porekadiel. *Slovenská reč* 48/2, 129–140.
- Meterc, Matej, 2014: *Primerjava paremiologije v slovenskem in slovaškem jeziku na osnovi paremiološkega optimuma: doktorska disertacija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Meterc, Matej, 2017: *Paremiološki optimum: najbolj poznani in pogosti pregovori ter sorodne paremije v slovenščini*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (Lingua Slovenica, 10). DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610504153>.
- Meterc, Matej, 2019: Analiza frazeološke variantnosti za slovarski prikaz v eSSKJ-ju in SPP-ju. *Jezikoslovni zapiski* 25/2, 33–45. DOI: <https://doi.org/10.3986/JZ.25.2.2>.
- Meterc, Matej, 2020–: Slovar pregovorov in sorodnih paremioloških izrazov. Na spletu: <https://fran.si/216>.
- Meterc, Matej, 2022: Razlikovanje med dopolnitvijo in razširitvijo pri podaljšavi pregovora v frazeološki teoriji in paremiografiji. *Slavistična revija* 70/3, 315–331. DOI: <https://doi.org/10.57589/srl.v70i3.3996>.
- Norrick, Neal. 2014: Subject Area, Terminology, Proverb Definitions, Proverb Features. V: Hrisztova-Gotthardt, Hrisztalina; Varga, Melita Aleksa (ur.), *Introduction to Paremiology: A Comprehensive Guide to Proverb Studies*. Varšava, Berlin: De Gruyter Open Ltd. DOI: <https://doi.org/10.2478/9783110410167>.
- Permjakov, Grigorij, 1970: *Ot pogovorki do skazki. Zametki po obščej teorii kliše*. Moskva: Nauka.
- Permjakov, Grigorij, 1988: *Osnovy strukturnoj paremiologii*. Moskva: Nauka.
- Trivunović, Eva, 2019: Diahrono raziskovanje biblijskih in izbiblijskih frazemov. *Jezikoslovni zapiski* 25/2, 47–61. DOI: <https://doi.org/10.3986/JZ.25.2.3>.
- Ulčnik, Natalija; Meterc, Matej; Jesenšek, Vida, 2021: Frazemi in pregovori v učnem e-okolju Slovenščina na dlani [Phrasemes and proverbs in the e-learning environment »Slovenščina na dlani«]. V: Ulčnik, Natalija; Antloga, Špela (ur.), *Slovenščina na dlani 4*. Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba, 75–92. DOI: <https://doi.org/10.18690/978-961-286-521-4>.
- Varga, Melita Aleksa; Feldvari, Kristina, 2022: Constructing the Digital Proverbial Thesaurus: Theoretical and Methodological Implications. V: Corpas Pastor, Gloria; Mítkov, Ruslan (ur.), *Computational and Corpus-Based Phraseology - 4th International Conference, Europhras 2022*. Cham: Springer, 1–15. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-15925-1_1.